

Crkva i suvremena država

Govor vođe Portugalske vlade:

Gosp. Oliveire Salazara na narodnoj skupštini prilikom zaključenja Konkordata između Portugala i Sv. Stolice.

Gospodine Predsjedniče,
Gospodo Poslanici !

Držao sam potrebnim da vam reknem danas nekoliko riječi. No bit ću kratak. Sastali smo se, da utanačimo novi sporazum s Rimom, premda današnje prilike na oko zahtijevaju, da se prije brinemo za sasvim druge stvari. Baš zato je ovaj naš sastanak dokazom, da nismo podlegli hipnozi tragedije, i da događaji u svijetu nisu prekinuli naših nastojanja oko rekonstrukcije ni rada za mir. No ja ću biti kratak i pustivši mnogo stvari, koje bih mogao reći, ograničit ću se — uvjeren, da to više odgovara mom položaju— na to da vam obrazložim temeljna načela Konkordata u odnošaju prema nacionalnoj politici.

Prva stvarnost, koju Država susreće pred sobom, jest katolička izgrađenost portugalskog naroda. Druga, da se bit te izgrađenosti stalno očituje u cijeloj našoj povijesti.

Mi smo kao samoštalan narod rođeni u katolicizmu. Staviti se pod zaštitu Crkve bio je bez sumnje i politički akt, ali se je temeljio na osjećaju naroda. Naša je povijest zabilježila sporove između kraljeva i biskupa, između vlada i klera, Države i Kurije, ali nikad između naroda i Crkve. Drugim riječima bile su to borbe za vremenite probitke i utjecaj, političke strasti, ali ne pobuna savjesti protiv vjere. U cijeloj našoj povijesti nema otpada naroda od vjere ni vjerskih zapletaja, koji bi duhovno razdijelili Portugalce. S više ili manje revnosti, više ili manje visokom vjerskom kulturom, s većim ili manjim sjajem u bogoštovlju možemo pokazati svijetu, da su u isto vrijeme, dok su historijske granice ostale identične, ostao i rijedak primjer vjerske identičnosti: izvanredno dobro, koje je mudra politika nastojala zadržati.

Naš je misionarski ideal nastao, uz ekspanziju plovidbe, na isti način, kako smo se probudili na svoju nezavisnost, to jest, mješavinom religioznosti i političkog osjećaja u našoj borbi protiv Saracena i apostolskim i univerzalnim zvanjem katolicizma, koji je

prožimao našu krv. Nije važno to, što je velika misao komercijalne i pomorske politike navela višu elitu da traži nove putove i otkriva nove zemlje; neprestano pozivanje na evangelizaciju divljih naroda već prema otkrićima i kolonizaciji karakterizira, ako ne vjersku svijest vlasti, a to svakako pokretnost javnog osjećaja, da olakša poduzeća i učini snošljivima žrtve, koje su se tražile kod jedne tako uzvišene duhovne misije. Tako se može rastumačiti onaj polet za evangelizacijom, koji je davao snagu vjerskim redovima i stvarao novo kršćanstvo. Tako se može rastumačiti i duh našega vladanja i naših odnošaja prema urođenicima mnogo prije nego što je Evropa naglasila potrebu čovječnosti. Tako se tumači i privrženost i duhovno posinovljenje mnogih naroda i rasa, kojima politički više ne vladamo. Narod otkrivalački, narod kolonizatorski i misionarski, sve je to revelacija iste zajednice, sve je to dokaz ili razjašnjenje iste nacionalne politike.

Tako možemo reći, da kod nas nema nikakvog problema nepomirljivosti između nacionalne politike i slobode evangelizacije. Naprotiv: jedna je uvijek popunjavala drugu.

Čemu naglašivati to načelo? Zato, da vidimo, može li Konkordat u Portugalu biti samo kao neko izmirenje dviju neprijateljskih sila, samo kao neka samilost Države, prema jednoj aktivnosti, koja je inače u sebi indiferentna prema ostvarenju narodnih ciljeva, ili je on sretna povezanost snaga za djelo, koje i u čisto nacionalnom smislu odgovara pozivu Portugala u svijetu i njegovoj načelnoj historijskoj direktivi.

Ta mi se točka čini objašnjenom i s te strane se ne bi trebalo bojati nikakve poteškoće, kad druge neprilike ne bi mogle nastati s obzirom na položaj Crkve prema modernoj državi radi posebnih karakteristika, potreba i interesa moderne države.

Rim se ne mijenja ni u dogmi ni u moralu. Crkva se razvija najvećom sporošću s obzirom na bogoštovlje, a vrlo malo i s obzirom na nutarnju organizaciju i disciplinu. A država, koja je gotovo bez apsolutnih principa, ona se prilagođuje raznolichnosti prilika, popušta potrebama vremena, proširuje ili sužuje svoju zadaću, umnaža ili ograničuje svoje djelovanje, pojačava ili slabi auktoritet i premda je, u neku ruku, današnje njezino djelovanje nametnuto duhom vremena, ipak ono odgovara stvarnim potrebama društvenog života, neodoljivim težnjama društvenog organizma. Gdje se mogu ova ekspanzija i pokretljivost države sukobiti sa stalnošću dogme i tradicionalnim pozicijama Crkve?

Država se smatrala prisiljenom, da slobodu pojedinaca sve više podčini potrebama i svrsi zajednice. Na svakom koraku ona sve više naglašuje čisto civilni karakter svoga djelovanja. Ona proteže svoje zahtjeve na izgradnju obiteljske cjeline, traži škole i odgoj mladeži, nadzire i ravna intelektualnim djelovanjem, ograničuje vlasništvo, iznova djeli zemlju, raspolaže plodovima rada, određuje smjernice norme, granice narodnoj ekonomiji, uređuje

rad, odmor, praznike. Katkada čak posize za cijelim čovjekom i čitavom njegovom ličnošću, tijelom i dušom, idejama i osjećajima, isključujući ga od svake druge osobe, kao kotače kakova stroja, od kojeg se više ne može ni otrgnuti ni pobjeći. Država raste i pobožanstvenjuje se. Ne poznavajući više granica ona se zna prikazati kao da je ona savjest i svijest snaga i bogatstvo naroda. Ima i u tom novom shvaćanju države i novih stvarnosti i potreba, ali ima i jednostavnih fikcija duha, koje obično iskustvo osudi, i koje povijest — taj veliki grobar — kasnije pokopa u svom prostoranom groblju. No ima tu još nešto više; napada je to na nešto uzvišenijega: na istinu, koja svijetli iznad svih prolaznosti, na ljudsku savjest i svijest, za koju bi se htjelo da se odrekne same sebe, t. j. da se odrekne svojih neopozivih prava, koja proizlaze iz same naravi ljudskoga duha.

Istina je, da te posljednje točke nemaju ništa ili gotovo ništa s politikom i organizacijom države, koja je determinirana mnogim drugim uvjetima i prilikama, a ne samo apstraktnim načelima. Ali tu se radi konačno o temeljnom značenju čovjeka i društva, života i njegove svrhe.

Što se tiče nas, koji se proglašujemo protivnicima komunizma i s druge strane protivnicima demokracije i liberalizma, autoritarcima i intervencionistima, koji smo toliko socijalni, koliko to traži od nas princip jednakosti sviju pred blagodatima civilizacije, što se nas tiče, tri bi samo stvari, po mom mišljenju, mogle učiniti nemogućim sklad, jer se one dotiču bitnih točaka doktrine: priznanje moralnog zakona, koji postoji prije države i koji je nad njom; ustanova obitelji, odgoj. Ustav od g. 1933. s dalekovidnošću, — koju sada istom znamo pravo cijeniti — lišio je državu Portugal pokušaja svemoći i moralne neodgovornosti i dopustio je, da se u ustanovi obitelji i uzgoju mladeži Crkvi prepusti onaj dio misterija i neizmjernosti, što ih zahtijeva kršćanska savjest, a što bismo mi mogli nadomjestiti samo jadnim nakazama. Ići dalje od toga, zanemarujući ostalo, značilo bi zatvoriti oči pred životom stvarnosti našeg vremena. Ne ići dotle značilo bi opet ne računati dovoljno s onim, što traži pravedna sloboda i kršćanska struktura portugalskog naroda.

Kad nam je dakle uspjelo — da s malo poštenja i dobre volje nademo formulu za međusobno poštivanje i suradnju između sredene moderne države i katoličke Crkve, mora nam to biti drago, najprije poradi nas samih, a onda i zato, jer ćemo tako pripomoći rješavanju gorućih pitanja, koja se nameću u tom našem svijetu, što ga sila zablude i oružja razara i koji treba obnoviti »u duhu i istini«.

Sadržaj sporazuma podastrt skupštini svodi se, može se reći, na tri temeljna pitanja: vjerska sloboda, organiziranje misija u portugalskim kolonijama, garancija za Patronat na Istoku.

U kojem je svijetlu promatran problem vjerske slobode i prema kojem je planu izraden? Tko pozorno čita tekst, vidjet će, da će ta sloboda biti uvjetovana samo višim zahtjevima javnih interesa i javnog poretka, jamstvom za rodoljubni odgoj klera i izborom najviših crkvenih dostojanstvenika, koji će biti kadri da pripomognu dobroj suradnji s državom. Mislili smo, da nije ništa drugo potrebno. Nikakvo poznato zalijetavanje vlasti u život Crkve i u život Redova ili vjerskih institucija, pa ni kakvi privilegiji, koji su uostalom neodrživi u režimu odvojenosti Crkve od države, — podijeljeni nekoć portugalskoj državi. Iskustvo nam je dalo te dvije pouke: Crkva prema svojim potrebama i svojoj svrsi sama sobom bolje upravlja, nego što bi mogla njom upravljati država sa svojom birokracijom; a država, određujući i ostvarujući narodne interese u opsegu, koji joj pripada, brani se i učvršćuje bolje nego da svoju političku snagu uzajmljuje od Crkve, koje ova uostalom nema. Drugim riječima: država ne će tjerati politike s Crkvom, uvjerena da se ova susteže od svakog tjeranja politike s državom.

Tako to *može* i tako to *mora* biti. Tako može biti; ponajprije na temelju svih razloga, koji proizlaze iz duhovne izgradnje i historijskog poziva ovog naroda, k tome pridolazi činjenica, da mi imamo konačno nacionalnu državu, to jest, da nam je uspjelo okupiti sav narod u novu portugalsku državu. Tako mora biti, jer politika kvari Crkvu, bilo kad se Crkva njom bavi, bilo kad se ona bavi Crkvom, i jer je korisno za sve, da posvećene stvari i osobe budu, što je moguće manje zahvaćene profanim rukama i što je moguće manje uzviltane zemaljskim osjećajima, interesima i strastima. Ja držim, da je pogibeljno za državu, kad ima obilježje takve vlasti, koja joj dopušta vrijedati nebo. I ja držim isto tako nerazumnim, da Crkva, polazeći sa superiornosti duhovnih vrednota, traži da proširi svoje djelovanje čak i na ono, što je samo Evandjelje predalo »Cezaru«. Ni jedni ni drugi nismo ništa naučili, ako ne uviđamo, kako privilegiji mogu pokvariti, kako se zaštita može da izrodi u ograničavanje bitnih sloboda, kako religiozna politika može da od obrane crkvenih interesa zastrani prema drugim ciljevima, koji ometaju legitimno djelovanje države, što ova ne može dopustiti.

Drugi jedan problem, koji je trebalo razbistriti i pretresti posebnom opširnošću u sporazumu o misijama jest problem vjerskog organiziranja Portugala onkraj mora. O čemu se radi? Jednostavno o tom, da političko djelo Kolonijalnog akta vršimo sankcijom duhovnog posjedovanja povjerenog nam od sv. Stolice i nacionaliziramo misijsko djelovanje, koje je definitivno ugrađeno u kolonizacijsku akciju Portugala.

Ne ću raspravljati o uzrocima vjerske dezorganizacije u našim kolonijama, ni o tome, kako su je pod okriljem Berlinskog Akta i St. Germainskog ugovora, druge aktivnosti tuđe našim tradicijama

i narodnom osjećaju pokušale nadomjestiti nedostatak Portugala. Ne ću raspravljati o tome, kako je manjak sporazuma s Rimom ne samo malo po malo oteo misije subordinaciji portugalskog crkvenog auktoriteta, nego također i ograničio njihovo djelovanje i zadržao broj i rang crkvenih pokrajina u nerazmjernom odnošaju prema vjerskim potrebama, te razvitku i značenju naših prekomorskih posjeda.

Treba odati priznanje svim onima, koji su i u buci strančarskih bitaka boreći se proti mnogom nerazumijevanju i shvativši nacionalno značenje portugalskih misija tražili, da se izliječe mnoga zla, koja je bio uzrokovao Zakon o rastavi Crkve i države. Ako rezultat nije odgovarao namjerama, treba to zahvaliti fatalnoj sudbini svih onih nastojanja, koja bi htjela da zaustave učinke, a da nisu uklonili njihovih uzroka.

Danas smo međutim svijesni, da smo mogli proučavati problem u potpunoj intelektualnoj i političkoj slobodi, s jednom brigom, da uvećamo i učvrstimo Imperij. I mi to držimo velikom srećom, što nam je bilo moguće duhovno dići naše posjede i učvrstiti novim načinom misionarskog rada moralno jedinstvo Portugala s ovu i s onu stranu mora.

Patronat nad Istokom, što ga nagodba od g. 1928.—1929. nije mogla maknuti s nesigurne točke, na koju ga je bio postavio Zakon o rastavi od g. 1911. bio je konačno spašen i učvršćen; bilo je to uostalom više akt priznanja za nastojanja Portugala, nego strogo pravo, na koje se tu Crkva oslanjala. Iako skućen u svom opsegu i važnosti mnogobrojnim događajima prošlosti, patronat portugalske države u teritorijima stranima njenoj suverenosti jest javni čin priznanja naše evangelizacije. On označuje tijekom vremena duhovni prestiž jednog naroda, koji je šireći po svijetu granice svoje domovine još više proširio vjeru nego imperij.

Završih ovo nekoliko svojih napomena — iznijevši ih što je moguće bilo kraće — o trima centralnim problemima Konkordata i nagodbe o misijama. Držim, da je suviše još obrazlagati te pretresane i rješene probleme. Osim kompetencije poslanika i izričite privole korporativne komore, u ovoj se skupštini nalazi mnogi onaj, čije je ime i dobar dio sposobnosti ostalo povezano uz te tekstove, onaj koji me je više od tri godine pomagao ili bolje rekavši, koga sam ja pomagao u proučavanju, diskusiji i u teškim delikatnim pregovorima.

Ne ću govoriti ni o međunarodnoj važnosti ovog čina. Ta se važnost vidi iz svečanog priznanja duhovnog suvereniteta Rima, iz garancije danih Crkvi, iz afirmacije da su potrebni viši zakoni pravde i dobrote nužni u odnošajima medu ljudima i narodima.

No ja se vraćam na prvotnu misao ovoga govora, i to jedino da rekнем ovo: ne kanimo ispravljati posljednjih trideset godina

naše povijesti, nego hoćemo da idemo naprijed vraćajući se najboljim našim tradicijama, hoćemo da integriramo Portugal u tom pogledu u tradicionalne direktive njegova poslanja. Mi se vraćamo snagom i jačinom države, koja se preporuča, na jedan od velikih izvora snage našeg narodnog života i ne prestajući da idemo usporo s našim vremenom u svakom materijalnom napretku i koristeći se svim tekovinama civilizacije, mi smo u uzvišenoj domeni duha — baš po tom izvoru — isti kao prije osam vjekova. Značajka je ovoga čina sigurno politički trijumf i velik historijski čin.

Označiti to na taj način (t. j. novim Konkordatom n. ur.) bez sumnje je to politički trijumf i veliki povjesni čin.

Oliveira Salazar.